

# Z ŻAŁOBNEJ KARTY

Czasopismo  
Zakładu Narodowego im. Ossolińskich Z. 11  
PL ISSN 1230-221X

## KAMILA SCHUSTER (1913–1994)



Dr Kamila Schuster urodziła się jako najmłodsza z trzech córek Alojzego i Marii z domu Góral 17 listopada 1913 r. w Sygniówce na przedmieściu Lwowa, gdzie rodzice mieli gospodarstwo ogrodniczo-rolne. W 1928 r. po skończeniu szkoły powszechnej we Lwowie zaczęła uczęszczać do I Państwowego Seminarium Nauczycielskiego im. Adama Asnyka we Lwowie, które ukończyła zdaniem egzaminu maturalnego w 1933 r. Przez cały okres nauki w seminarium, a także później do 1939 r. należała do harcerstwa i prowadziła gromadkę zuchową. Podjęciu po ukończeniu seminarium studiów uniwersyteckich, o których myślała od lat dziecińczych, przeszkodziła choroba i dopiero w roku szkolnym 1937/38 r. zapisała się na Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Jana Kazimierza i to w charakterze wolnego słuchacza. Jako przedmiot studiów wybrała historię, ze specjalizacją w historii oświaty i szkolnictwa, którą wykładał wówczas prof. Stanisław Łempicki. Prawa studenta zwyczajnego uzyskała dopiero decyzją Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w czerwcu 1939 r., po zdaniu egzaminu z języka łacińskiego. Likwidacja Uniwersytetu Jana Kazimierza przez władze sowieckie w jesieni 1939 r., a także choroba matki nie pozwoliły jej na kontynuowanie studiów, które przerwała w listopadzie 1939 r.

Przez cały okres wojny zajmowała się prowadzeniem gospodarstwa rodzinnego. W 1943 r. wstąpiła do Armii Krajowej. W jej mieszkaniu znajdował się punkt kontaktowy Dzielnicy Zachód, jak też kolejno magazyn broni, żywności i materiałów aptecznych. Na polecenie zastępcy komendanta Dzielnicy Zachód Tadeusza Siczki (pseud. Szymon) przepisywała także na maszynie rozkazy i instrukcje

konspiracyjne. W 1943 r. rozpoczęła kurs sanitariuszy wojskowych, który ukończyła w czerwcu 1944 r. specjalnym egzaminem. W czasie akcji „Burza” w lipcu 1944 r. była kierowniczką trzyosobowego punktu sanitarnego na Małej Sygniówce (Rejon I Dzielnicy).

Po opuszczeniu w czerwcu 1946 r. Lwowa osiedliła się wraz z matką we Wrocławiu, w dzielnicy Stabłowice, gdzie otrzymała dom z ogrodem. Jeszcze w tym samym roku rozpoczęła studia historyczne na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Wrocławskiego, uczęszczając na prowadzone przez prof. Władysława Czaplińskiego seminarium z historii nowożytnej XVI–XVIII w. Napisaną pod jego kierunkiem pracę magisterską, poświęconą sprawie Zborowskich za panowania Stefana Batorego, obroniła w lipcu 1951 r., uzyskując dyplom magistra historii.

Jednocześnie niemal z rozpoczęciem studiów uniwersyteckich podjęła pracę w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, gdzie została zatrudniona 15 października 1946 r. jako stypendystka, a po ukończeniu studiów w 1951 r. jako pracownik zwyczajny w pełnym wymiarze godzin. Początkowo do końca 1947 r. pracowała – podobnie jak wszyscy inni pracownicy – w jednym istniejącym wówczas Dziale Opracowania, biorąc udział w katalogowaniu przekazanych ze Lwowa książek, następnie w styczniu 1948 r. przeszła do pracy nad przygotowaniem inwentarza rękopisów, który ukazał się drukiem w dwóch tomach w 1948 i 1949 r. Od listopada 1948 r. do 31 grudnia 1952 r. pracowała w Dziale Starych Druków, a następnie od 1 stycznia do 31 grudnia 1953 r. w Dziale Rękopisów, uczestnicząc w opracowaniu miscellaneów historycznych i współuczestnicząc w przygotowaniu indeksu do wydanych w latach 1948 i 1949 dwóch tomów inwentarza rękopisów. Od 1 stycznia 1954 r. do 31 października 1960 r. pracowała w Pracowni Edytorskiej Źródeł Historycznych Ossolineum jako pracownik naukowo-pomocniczy w stopniu adiunkta. Po rozwiązaniu Pracowni 1 listopada 1960 r. została przeniesiona ponownie do Działu Rękopisów, gdzie aż do 30 czerwca 1987 r. była zatrudniona przy opracowaniu rękopisów, kontynuując jednocześnie przez kilka lat rozpoczęte wcześniej prace edytorskie. W 1965 r. została adiunktem Polskiej Akademii Nauk na czas nieograniczony, zyskując tym samym prawa pracowników naukowych. Na emeryturę przeszła 30 września 1984 r., po czym jeszcze przez prawie trzy lata była zatrudniona w Dziale Rękopisów w wymiarze 1/4 i 1/2 etatu.

W ciągu czterdziestoletniej pracy w Ossolineum poznała całokształt zajęć bibliotecznych, szczególnie w zakresie pracy działów Starych Druków i Rękopisów oraz zdobyła umiejętności odczytywania i interpretacji źródeł historycznych, zarówno polskich jak i łacińskich. W swojej pracy bibliotecznej K. Schuster dała się szybko poznać jako bardzo sumienny i zdolny pracownik tak, że w 1951 r. dyrektor Biblioteki Franciszek Pajączkowski nie zgodził się nawet na wstąpienie jej do prowadzonego w Bibliotece przez prof. W. Czaplińskiego seminarium historycznego ze względu na jej dużą przydatność do pracy w Dziale Starych Druków. Jako pracownik Działu Rękopisów K. Schuster specjalizowała się w opracowywaniu najbardziej pracochłonnych i wymagających dobrej znajomości języka łacińskiego

go rękopisów z okresu staropolskiego. Wśród opracowanych przez nią były m. in. papiery Dembowskich, Załuskich, Kańskich i Turnów oraz korespondencja arcybiskupa ormiańskiego Józefa Teodorowicza. Ich opisy zostały opublikowane w kolejnych tomach *Inwentarza rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich* (t. 4–7, 9–11, Wrocław 1972–1989). Dużo czasu poświęciła także na opracowanie archiwum Rzeczyckich, zamierzając wydać jego katalog wraz z omówieniem zawartości zbioru.

Od 1949 r. była członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego i Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, ale znaczących funkcji nigdy w tych organizacjach nie pełniła. Jedynie przez pewien czas była w Ossolineum sekretarzem Kasy Zapomogowo-Pożyczkowej oraz mężem zaufania grupy związkowej. Nie angażując się aktywniej w oficjalną działalność społeczną, od początku swojej pracy zawodowej K. Schuster była wśród ossolińczyków duszą życia towarzyskiego. Zawdzięczała to swojemu poczuciu humoru i talentowi literackiemu, który znajdował wyraz m. in. w pisanych przez nią zabawnych kupletach i satyrycznych wierszykach z życia Ossolineum i jego pracowników. Duża część tych wierszy zachowała się do dzisiaj w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki. Tę koleżeńską atmosferę pierwszych lat spędzonych w Ossolineum, kiedy „mimo ciężkiej i brudnej pracy było b[ardzo] wesoło i płataliśmy [sobie] różnego rodzaju kawały”, oddała w zachowanych fragmentarycznie swoich wspomnieniach z pracy w Dziale Starych Druków.

Dziedzina, której K. Schuster poświęciła się całkowicie i w której osiągnęła największe sukcesy, była praca naukowa. Rozwinęła się ona w dwóch kierunkach: edytorstwa źródeł historycznych do dziejów gospodarczych Polski XVII w. oraz badań nad dziejami książki i kultury polskiej XVI–XVII i XIX w.

Działalność edytorska wiązała się z uczestnictwem w zespole historycznym, który pod kierunkiem prof. Stefana Inglota i we współpracy z Instytutem Historii PAN zajął się w Ossolineum edycją rejestrów poborowych i lustracji dóbr królewskich XVII w. W ramach prac tego zespołu K. Schuster przygotowała pod red. S. Inglota do druku dwie edycje: wspólnie z Janem Kolasą *Rejestr poborowy województwa lubelskiego (powiat lubelski i urzędowski z r. 1626, ziemia łukowska z r. 1620)*, Wrocław 1957 oraz wspólnie z Henryką Oprawko *Lustracja województwa lubelskiego 1661*, Warszawa 1962. Ponadto jako członek zespołu edytorskiego wniosła też znaczący wkład w opracowanie instrukcji wydawniczej lustracji królewszczyzn. Już po rozwiązaniu w 1960 r. Pracowni Edytorskiej wydała wspólnie z Henryką Oprawko dwa tomy *Lustracji województwa sandomierskiego 1660–1664*, Kraków–Warszawa 1971–1977. Niezwykle pracochłonne, oparte na szerokiej kwerendzie archiwalnej prace edytorskie prezentowały wysoki poziom merytoryczny, a pozytywna ocena *Rejestru poborowego województwa lubelskiego* ukazała się drukiem w „Rocznikach Dziejów Społecznych i Gospodarczych”.

Jednocześnie z pracami edytorskimi K. Schuster przystąpiła do badań nad dziejami kultury i książki XVI–XVII w. publikując już w latach pięćdziesiątych artykuły: *Na marginesie notatki dedykacyjnej Erazma Otwinowskiego* („Ze skarb-

ca kultury” Z. 4: 1953 s. 124–134), *Rękopisy ze zbioru Pszonków z Babina w Ossolineum (uwagi o rękopisach i uzupełnienia do biografii ostatniego burgrabiego Rzeczypospolitej Babińskiej)* („Ze skarbcza kultury” Z. 10: 1957 s. 5–21) oraz *O kopiariuszach Andrzeja Opalińskiego, marszałka wielkiego koronnego* („Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” Z. 7: 1959 s. 37–73).

Najpoważniejszym osiągnięciem naukowym K. Schuster stała się pisana pod kierunkiem naukowym prof. Władysława Czaplińskiego rozprawa doktorska poświęcona bibliotece marszałka nadwornego koronnego Łukasza Opalińskiego (1612–1662), której częściowe wyniki przedstawiła już w 1955 r. w artykule *Fragment biblioteki Łukasza Opalińskiego w Ossolineum* („Ze skarbcza kultury” Z. 7: 1955 s. 219–244). Praca ta, będąca próbą odtworzenia katalogu biblioteki Opalińskiego i oceny jej wartości, została obroniona w kwietniu 1963 r. na Uniwersytecie Wrocławskim. Na jej podstawie K. Schuster otrzymała w październiku t. r. tytuł doktora nauk humanistycznych. Po uwzględnieniu uwag recenzentów, skróceniu (pierwotnie liczyła 550 s. maszynopisu!) i uzupełnieniu nowymi materiałami wydana została w 1971 r. pod tytułem *Biblioteka Łukasza Opalińskiego marszałka nadwornego koronnego (1612–1662)*. Już w 1963 r. spotkała się ona z bardzo przychylną oceną prof. Romana Pollaka, który wyraził się, że przekracza znacznie ramy prac doktorskich. Doczekała się także pochlebnej recenzji w fachowym wydawnictwie „Studia o Książce”.

Zgromadzone podczas pisania rozprawy doktorskiej obfite materiały stały się podstawą do opublikowania kilku artykułów, ukazujących wiele nowych szczegółów działalności Opalińskiego i jego rodziny. Były to: *W sprawie poglądów monarchicznych Łukasza Opalińskiego* (w: *O naprawę Rzeczypospolitej XVII–XVIII wieku. Prace ofiarowane Władysławowi Czaplińskiemu w 60 rocznicę urodzin*. Warszawa 1965 s. 97–107) oraz *Sprawy majątkowe i gospodarcze Łukasza Opalińskiego* („Ze skarbcza kultury” Z. 49: 1989 s. 119–147). Ścisłe z powyższą tematyką wiązały się artykuły poświęcone historii dóbr międzyrzeckich, które odziedziczone po wojewodzie krakowskim Janie Tęczyńskim stanowiły w XVII w. część majątności Ł. Opalińskiego. Były to: *Z dziejów Międzyrzecza za Gabriela i Jana Tęczyńskich* („Rocznik Międzyrzecki” T. 4: 1972 s. 5–27) oraz *Z dziejów włości międzyrzeckiej w XVII w. Od Tęczyńskich do Sieniawskich* (*ibidem* T. 18: 1986 s. 5–35). Ponadto K. Schuster opracowała do *Słownika pracowników książki polskiej* biogramy kilku Opalińskich (Andrzeja marszałka wielkiego koronnego, Andrzeja biskupa poznańskiego, Jana kasztelana rogozińskiego, Łukasza marszałka nadwornego koronnego) oraz dla *Encyklopedii wiedzy o książce* artykuł o Łukaszu Opalińskim. W sferze niezrealizowanych projektów pozostały natomiast planowane jeszcze w latach sześćdziesiątych i na początku siedemdziesiątych: „Uzupełnienia do biografii Jana Andrzeja Morsztyna” (artykuł ten miał dotyczyć kontaktów poety z Ł. Opalińskim); „Mecenas Piotra Kochanowskiego – Jan Tęczyński”; „Biblioteka warsztat pracy Łukasza Opalińskiego” oraz wreszcie monografia marszałka nadwornego koronnego Łukasza Opalińskiego.

Jak się zdaje na przeszkodzie urzeczywistnieniu tych planów stanęły podjęte już wkrótce po obronie doktoratu ambitne zamierzenia przygotowania rozprawy,

która mogłaby stać się podstawą do otwarcia przewodu habilitacyjnego. Rozprawą tą początkowo miała być monografia „Opozycja magnacko-szlachecka za Stefana Batorego w l. 1576–1586”, która pierwotnie była tematem jej pracy doktorskiej, odłożonym wówczas z powodu podjęcia tematu o bibliotece Ł. Opalińskiego. Powracając do swoich wcześniejszych badań, K. Schuster liczyła na szybkie sfinalizowanie rozprawy, dysponując zebranymi już wcześniej obfitymi materiałami zarówno ze źródeł drukowanych, jak i rękopiśmiennych oraz napisaną w 1951 r. pracą o Zborowskich. Jednak temat ten, odbiegający zasadniczo od skryształizowanych już zainteresowań badawczych, okazał się całkowitym niewypałem i został wkrótce przez K. Schuster zarzucony, podobnie zresztą jak i planowana edycja listów sekretarza Stefana Batorego księdza Jana Piotrowskiego.

Rezygnując ostatecznie z pracy nad opozycją magnacko-szlachecką za Batorego, w 1973 r. K. Schuster podjęła nowy temat rozprawy habilitacyjnej: „Drohojowscy i ich udział w ruchu reformacyjnym w XVI i XVII w.” Asumpt do podjęcia tego tematu dały jej podjęte na początku lat siedemdziesiątych badania nad księgozbiorem Drohojowskich (w oparciu o spis ich biblioteki znajdujący się w jednym z rękopisów Ossolineum). Planowana rozprawa o Drohojowskich miała uwzględniać głównie ich działalność wyznaniową jako kalwinów w okresie reformacji oraz kontrreformacji i jak w 1975 r. ocenił prof. W. Czapliński, stać się mogła „sumienną i pożyteczną rozprawą posuwającą naprzód naszą wiedzę o sprawach reformacji w Polsce”.

Rozpoczęte z dużym rozmachem badania (których częścią była m. in. przeprowadzona we Lwowie kwerenda archiwalna) nie zostały jednak ostatecznie sfinalizowane, do czego w dużej mierze przyczyniło się wycofanie w 1981 r. tego tematu z planu prac naukowych Biblioteki ZNiO, co uniemożliwiło K. Schuster wykorzystanie czasu służbowego na jej ukończenie. Jedynymi efektami dość zaawansowanych badań pozostały artykuły: *O Drohojowskich w związku z inwentarzem książek z r. 1676* („Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” T. 9: 1974 s. 69–86), *Jan Tomasz Drohojowski, referendarz koronny, starosta przemyski i jego stosunek do prób demokratyzacji ustroju miejskiego w Przemysłu* („Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” R. 30: 1975 nr 2 s. 153–160) oraz *O autorstwie „Regestru ksiąg” z roku 1676 i ich właścicielu Krzysztofie Tomaszu Drohojowskim* („Ze skarbca kultury” Z. 29: 1977 s. 43–61).

Ostatnia sfera zainteresowań badawczych K. Schuster wiązała się z dziejami mecenatu artystycznego i kultury polskiej XIX w. Tej tematyki dotyczyły dwa obszernie artykuły: *Gwalbert Pawlikowski w kręgu ludzi i spraw związanych z Zakładem Narodowym im. Ossolińskich* („Roczniki Biblioteczne” 1967 s. 313–65) oraz *Walenty Kainko 1792–1846. Studium biograficzne* („Ze skarbca kultury” Z. 39: 1984 s. 7–47). Pierwszy z tych artykułów, do którego K. Schuster wykorzystała udostępnione jej przez Michała Pawlikowskiego zbiory rodzinne Pawlikowskich, dotyczył działalności jednego z najwybitniejszych polskich mecenasów sztuki i kolekcjonerów I połowy XIX w., drugi prezentował sylwetkę autora prac moralizatorskich, historycznych i geograficznych dla młodzieży. W dalszej perspektywie planowała napisanie pracy „Medyka jako ośrodek kulturalny ziemi

przemyskiej za Gwalberta Pawlikowskiego”, w którym znalazłoby się omówienie mecenatu literacko-naukowego oraz zbiorów bibliotecznych Pawlikowskich.

Dodać też należy, że będąc blisko związana przez całe życie z Kościołem, już po przejściu na emeryturę zajęła się opracowaniem dziejów parafii w Stabłowicach i kościoła pod wezwaniem św. Andrzeja Apostoła.

Publikacje naukowe K. Schuster zapewniły jej trwałe miejsce wśród historyków kultury i jak stwierdzał prof. W. Czapliński, zostały „bardzo życzliwie przyjęte przez koła naukowe”, zapewniając jej opinię dobrej znawczyni przedmiotu. W jego opinii K. Schuster „od początku swej pracy naukowej okazywała [...] wielką pracowitość, sumiennosc i umiejtnosc krytycznego opracowywania zebranych materialow”, stajac sie „pierwszorzednym pracownikiem naukowym oznaczajacym sie [...] umiejtnoscia jasnego i przejrzystego przedstawiania wyników swych badan [...]. Jesli dorobek naukowy dr K. Schuster nie jest zbyt wielki, to jest wynikiem w pierwszym rzędzie jej niezwyklej sumiennosci, która sprawia, że opracowuje swe prace bardzo sumiennie i ostrożnie, po drugie zaś jest wynikiem tego, że jako znana z sumiennosci pracownica naukowa jest powolywana przez odpowiednie instytucje PAN do bardzo pracochlonych spraw wydawniczych, w której to dziedzinie uchodzi za doskonała pracownice”. Podobnie bardzo wysoko ocenial jej kwalifikacje i sumiennosc prof. S. Ingot, wedlug którego K. Schuster „doskonale opanowala zasady wydawania źródel historycznych”.

Osiagniecia naukowe i zawodowe K. Schuster musza budzic tym wieksze uznanie, że na skutek wypadkow losowych i wybuchu II wojny swiatowej magisterium uzyskala dopiero w wieku 38 lat, a doktorat w wieku 50 lat. Na domiar tego po smierci matki w 1947 r. (ojciec zmarl juz w 1925 r., a w l. 1934 i 1946 jej starsze siostry Helena oraz Kazimiera, zona prof. Politechniki Gdanskiej Feliksa Markowskiego) zdana wyłacznie na własne sily sama musiala borykac z trudnościami życia codziennego, remontami domu i sprawami bytowymi, co przy jej pewnego rodzaju niezardnoci życiowej pochłanialo niezwykle duzo czasu i energii.

K. Schuster byla członkiem Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa Wroclawskiego Towarzystwa Naukowego, na posiedzeniach której wyglosila kilka referatow, oraz Towarzystwa Miłostników Historii we Wroclawiu. W uznaniu swojej pracy naukowej i zawodowej uhonorowana zostala licznymi odznaczeniami: Srebrnym Krzyżem Zaslugi (w 1956 r.), odznaką XV-lecia wyzwolenia Dolnego Slaska (w 1960 r.), Zlotym Krzyżem Zaslugi (w 1967 r.), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (w 1977 r.) i wreszcie medalem XXV-lecia Polskiej Akademii Nauk (w 1978 r.), który otrzymala w uznaniu dlugoletniej pracy w PAN.

Dr Kamila Schuster zmarla we Wroclawiu w dniu 8 pazdziernika 1994 r. Pochowana zostala na cmentarzu Witominskim w Gdyni.

*Maciej Matwijów*